

سنجش احساس طرد اجتماعی دانشجویان دانشگاه‌های زنجان

صونا احدیان*

محمدسالار کسرائی**

چکیده

پژوهش حاضر کوششی است که با هدف شناخت احساس طرد دانشجویان درمورد متغیرهای پایگاه اجتماعی - اقتصادی، قومیت و احساس تعلق قومی، و ارزیابی سیاست‌های دولتی به‌انجام رسیده است. پرداختن به مسائل جوانان، در سطح کشورهای نظیر ایران، به سبب قراردادن جوانان در کانون تحولات و برنامه‌ریزی‌ها، ضروری به‌نظر می‌رسد. از این رو، به‌مدد روش پنهانگر پیمایش و بهره‌گیری از ابزار پرسش‌نامه برای سنجش متغیرها، پس از مرور رویکردهای نظری طرد اجتماعی و توضیح سطوح طرد اجتماعی، تدوین چهارچوب و مدل نظری، از میان دانشجویان دانشگاه‌های سراسری و آزاد نمونه‌گیری انجام داده شد و پس از انتخاب ۳۲۵ نفر از دانشجویان، نتایج را به‌کمک آمار توصیفی و آزمون‌های همگنی واریانس لون، آزمون اف، ضریب هم‌بستگی، آزمون تی و مقایسه جفتی تحلیل و بررسی شد. نتایج حاصل حاکی از رابطه معنادار و مستقیم میان احساس طرد اجتماعی و احساس تعلق قومی و هم‌چنین احساس طرد اجتماعی و ارزیابی سیاست‌های دولتی توسط پاسخ‌گویان بود. به عبارت دیگر، دانشجویانی که احساس طرد بیش‌تری را تجربه می‌کردند، احساس تعلق قومی بیش‌تر و هم‌چنین برداشت منفی از سیاست‌های دولت داشتند.

کلیدواژه‌ها: احساس طرد اجتماعی، پایگاه اقتصادی، تعلق قومی، سیاست‌گذاری، قومیت.

* کارشناس ارشد جامعه‌شناسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (نویسنده مسئول)
ahadyans@yahoo.com

** دانشیار پژوهشکده علوم اجتماعی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
mohammadsalar.kasraie@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۸/۱۶، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۲/۲۰

۱. مقدمه و بیان مسئله

امروزه محققان مسائل جوانان بر این نظرند که با وجود پیشرفت‌های چشم‌گیر، به‌خصوص در کشورهای خاورمیانه، جوانان این کشورها هنوز در موقعیتی بغرنج به‌سر می‌برند، شرایط زندگی رضایت‌بخشی ندارند و از عدم ادغام اجتماعی رنج می‌برند، زیرا قادر به مشارکت در فعالیت‌هایی که لازمه زندگی رضایت‌بخش است، نیستند (صالحی اصفهانی ۲۰۰۷). عوامل بسیاری موجب این جدایی هستند، از جمله نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و سیاسی. طرد اجتماعی با سلب دسترسی برابر به فرصت‌های آموزشی، اشتغال، و سلامت باعث فقر اقتصادی و درآمدی و ضعف قابلیت‌های انسانی و تشدید مسائل اجتماعی می‌شود. در همین راستا، به‌وضوح می‌توان دید که شدت و شکل مسائل و آسیب‌های اجتماعی در افراد و گروه‌ها متفاوت است و برخی گروه‌های سنی، جنسی، مذهبی، قومیتی و یا مهاجر بیش‌تر در لبه پرتگاه آسیب‌های اجتماعی ناشی از طرد اجتماعی اقتصادی قرار دارند.

باتوجه به گسترده‌بودن فرایندهایی که طرد اجتماعی آن‌ها را در بر می‌گیرد، شناخت این مفهوم جامعه را در توان‌مندسازی ابعاد گوناگون خود یاری خواهد رساند و منجر به بهبود فعالیت‌های سیاسی و فرهنگی و اجتماعی خواهد شد.

از آن‌جاکه فرایند طرد و ادغام عامل مهمی در نظم و رفاه جامعه و سامان افراد و گروه‌ها است، تشدید و گسترش آن به هر نحو موجب از بین رفتن اهداف در زندگی، بی‌علاقگی به زندگی، تمایل به انزوا، مشکلات روحی و روانی هم‌چون افسردگی و پیدایی اختلالات شخصیتی خواهد شد که با شناخت مسئله طرد، می‌توان بسیاری از این نابه‌سامانی‌ها را هموار کرد و انگیزه لازم را برای رقابت در فضایی سالم به جوانان داد که این امر، به‌نوبه خود، شکوفایی و پیشرفت را در پی خواهد داشت. بنابراین، در پی پاسخ به این سؤال برآمدیم: آیا دانشجویان شهر زنجان احساس طرد می‌کنند و این‌که آیا این احساس با متغیرهای برشمرده‌شده در این تحقیق ارتباط دارد؟

۲. پیشینه پژوهش

برای نشان‌دادن تمایز پژوهش حاضر با دیگر تحقیقات انجام‌شده، در این‌جا، پژوهش‌های پیشین در این زمینه ذکر می‌شود.

جدول ۱. فهرستی از پژوهش‌های انجام‌شده مرتبط با موضوع این مقاله

ردیف	عنوان مقاله/کتاب/طرح پژوهشی	سنة	نام محقق/محققان	تمرکز تحقیق	روش پژوهش	نتیجه/نتایج تحقیق	تفاوت با این مقاله
۱	شناسایی مؤلفه‌های محرومیت اجتماعی	۱۳۸۳	غلامرضا غفاری و محمدباقر تاج‌الدین	بررسی فقر، طرد و نابرابری در رابطه با محرومیت اجتماعی	تکنیک تحلیل عامل	مؤلفه‌های بیگانگی اجتماعی، احساس شهروندی، تعامل اجتماعی و رضایت از زندگی با محرومیت در تجانس‌اند.	متغیرها و جامعه مورد مطالعه و روش پژوهش
۲	بررسی رابطه طرد اجتماعی و سلامت زایمان زنان	۱۳۸۷	فربیا سیدان و بهار ضمیران	سنجش سلامت زایمان در بیمارستان دولتی شهرستان جواترود	پیمایش	وجود رابطه معنادار بین میزان سلامت زایمان و میزان طرد اجتماعی	بررسی نوع طرد و مورد مطالعه
۳	تحلیل شعارهای تبلیغاتی هشتمین انتخابات مجلس شورای اسلامی در شهر تهران با رویکرد طرد اجتماعی	۱۳۸۷	مهدی طالب، سیداحمد فیروزآبادی، حسین ایمانی جاجرمی و علیرضا صادقی	تلاش برای پاسخ به این سؤال که توجه به گروه‌های هدف در بین کاندیداها و گروه‌های سیاسی شهر تهران به چه صورت است؟	تحلیل محتوا	در بین هشت گروه هدف بیش‌ترین توجه کاندیداها و احزاب، به جوانان، زنان و سپس فقرا بوده است.	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه، روش پژوهش
۴	معلولیت، فقر و طرد اجتماعی	۱۳۸۷	سیدحسین حسینی و فاطمه صفری	تبعیض و طرد افراد معلول	اسنادی و تجزیه و تحلیل ثانوی	افراد معلول در شمار فقیرترین و مطرودترین افراد جامعه	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه، روش پژوهش
۵	بررسی رابطه بین طرد اجتماعی و آمادگی برای اعتیاد درمیان دانشجویان دختر دانشگاه‌های شهر تهران	۱۳۸۸	الهام ساوالان‌پور	سنجش میزان آمادگی برای اعتیاد در رابطه با چند متغیر مستقل و واسط	پیمایش	بیش‌ترین میزان آمادگی برای اعتیاد درمیان دانشجویان هنر و کم‌ترین میزان درمیان دانشجویان علوم انسانی مشاهده شد، پس از خانه، خوابگاه محیط امنی برای عدم اعتیاد دانشجویان گزارش شد	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه

متغیرها، جامعه مورد مطالعه، روش پژوهش	پویایی مفهوم طرد اجتماعی و وجود ابعاد متفاوت گزینه مناسبی برای تغییرات ساختاری	اسنادی	چگونگی چرخش نظری از فقر به طرد	غفاری و امیدی	۱۳۸۹	چرخش مفهومی و نظری از فقر به سازه مطرودیت اجتماعی	۶
بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه، روش پژوهش	ارتباط فرایندی طرد و محرومیت انباشتی با پیشینه و گذشته افراد، ویژگی‌های فردی، ساختار خویشاوندی، فقر مزمن و بین نسلی و برخی وقایع خاص. وجود موانع اجتماعی و فرهنگی (غیردرآمدی) برای خروج از فقر و محرومیت	کمی (پیمایش) و کیفی (مصاحبه)	فهم و سنجش ابعاد طرد	سیداحمد فیروزآبادی و علیرضا صادقی	۱۳۸۹	وضعیت طرد اجتماعی زنان فقیر روستایی	۷
متغیرها، جامعه مورد مطالعه، روش پژوهش	عوامل تسهیل‌کننده ورود افراد به مسیر بی‌خانمانی: اعتیاد به مواد مخدر، ناتوانی جسمی و روانی و عدم تطابق با محیط پس از مهاجرت	مصاحبه عمیق	علل و ریشه‌های کارتن‌خوابی با رویکرد "مسیر بی‌خانمانی"	رحمت‌الله صدیق سروستانی و آرش نصر اصفهانی	۱۳۸۹	اعتیاد، طرد اجتماعی و کارتن‌خوابی در شهر تهران؛ پژوهشی کیفی	۸
بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه، روش پژوهش	تأکید بر فرایندی بودن سیاست اجتماعی و ارزیابی آن	مرور کتاب	روند رفاه و نابرابری جهانی در بیست کشور آفریقا، آسیا و آمریکای لاتین	احمد مسلمی	۱۳۸۹	اصلاح سیاست‌های اجتماعی، جهانی شدن و طرد اجتماعی و راهبردهای جدید کاهش فقر	۹
بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه، روش پژوهش	زنان فقیر، از شبکه درون‌گروهی قوی‌تری برخوردارند، زنان شاغل نسبت به زنان غیرشاغل، از شبکه حمایتی بین‌گروهی قوی‌تر و ناهمگون‌تری برخوردارند.	کمی و کیفی	مطالعه وضعیت گروه نمونه برحسب مؤلفه‌های طرد اجتماعی	سیداحمد فیروزآبادی و علیرضا صادقی	۱۳۸۹	مطالعه ابعاد طرد اجتماعی زنان روستایی سرپرست خانوار	۱۰

سنجش احساس طرد اجتماعی دانشجویان دانشگاه‌های زنجان ۵

۱۱	طرد اجتماعی اقوام در آینه آمار و زیرعنوان بررسی بودجه‌های استان‌های ترک‌نشین و کردنشین	۱۳۸۹	اسماعیل بلالی	بررسی ادعای نابرابری قومی از سوی اقوام کرد و ترک	اسنادی	وجود تفاوت ناچیز در تخصیص بودجه استان‌ها و بودجه‌های بالاتر این استان در بعضی موارد	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه، روش پژوهش
۱۲	بررسی طرد جنسیتی در محیط کار و پیامدهای اجتماعی روانی آن	۱۳۹۰	مروارید طباطبایی قمی	تأثیر زن‌بودن و کارمندبودن، بر طرد اجتماعی و پیامدهای اجتماعی و روانی آن	پیمایش	وجود هم‌بستگی معنادار میان عوامل مطرودمساز و پیامدهای روانی و اجتماعی طرد جنسیتی	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه
۱۳	بررسی رابطه بین طرد اجتماعی و رضایت از زندگی در بین سال‌مندان شهر تهران	۱۳۹۰	فاطمه رهنما	بررسی رابطه طرد با رضایت از زندگی در میان افراد بالای شصت‌سال شهر تهران	پیمایش	طرد، چه به‌شکل عینی و چه به‌شکل ذهنی، سبب کاهش رضایت از زندگی سال‌مندان می‌گردد.	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه
۱۴	ناهماهنگی فرهنگی، طرد و کیفیت زندگی دختران دانشجو در بازگشت به مبدأ مهاجرت	۱۳۹۰	مرضیه مشتاقیان	سنجش کیفیت زندگی دختران دانشجو پس از فارغ‌التحصیلی	پیمایش	وجود رضایت متوسط روبه پایین قرارگرفتن افراد در تنگنای کمبود فرصت‌های محل زندگیشان برای ادامه تحصیل	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه
۱۵	طرد اجتماعی (مورد مطالعه، طرد ذهنی و عینی سال‌مندان شهر تهران)	۱۳۹۰	سوسن باستانی، فاطمه رهنمای و مریم قاضی‌نژاد	طرد ذهنی و عینی و تعیین سطوح آن‌ها	پیمایش	وجود رابطه مستقیم میان طرد اجتماعی عینی و احساس طرد	متغیرها و جامعه مورد مطالعه
۱۶	رابطه بین امنیت و طرد اجتماعی در زنان شهر تهران	۱۳۹۲	لیلا صادقیان	امنیت زنان در فضاهای شهری و رابطه آن با امنیت و طرد اجتماعی	پیمایش	وجود رابطه متوسط میان امنیت و طرد	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه
۱۷	بررسی رابطه طرد اجتماعی و بزه‌کاری در میان دانشجویان دختر دانشگاه یزد	۱۳۹۲	اکبر زارع شاه‌آبادی و مستانه بلگوریان	بررسی رابطه میان طردشدگی و بزه‌کاری	پیمایش	وجود رابطه معنادار میان طردشدگی، درآمد خانواده، نوع شغل پدر و بزه‌کاری. وجود رابطه مستقیم میان احساس طرد شدگی و بزه‌کاری	متغیرها و جامعه مورد مطالعه

متغیرها و جامعه مورد مطالعه	ارزیابی تشخیص محله‌ای در ایجاد احساس طرد اجتماعی و فرهنگی نقش دارد.	پیمایش	بررسی عوامل مؤثر بر احساس طرد اجتماعی و فرهنگی با تأکید بر ارزیابی تشخیص محله‌ای	افسانه خواجه صالحانی	۱۳۹۲	محله و احساس طرد اجتماعی و فرهنگی: رابطه بین ارزیابی تشخیص محله‌ای و احساس طرد اجتماعی و فرهنگی در بین جوانان ۱۵-۳۹ ساله شهر پاکدشت	۱۸
جوانان زنجان در نمونه‌گیری لحاظ نشده‌اند.	حدود نیمی از جوانان در معرض خطر طرد بالای متوسط قرار دارند. وجود رابطه میان طرد عینی و ذهنی و پیامدهای اجتماعی و روانی طرد	پیمایش (پرسش‌نامه و مصاحبه)	بررسی میزان و ابعاد طرد، علل و پیامدهای آن	مریم قاضی‌نژاد	۱۳۹۲	طرد اجتماعی جوانان، علل و پیامدها	۱۹
بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه	عدم وجود رابطه معنی‌دار متغیرهای مستقل ذکر شده با متغیر وابسته	پیمایش	سنجش طرد و گرایش به انحرافات با توجه به میزان دسترسی به فرصت‌های مشروع و نامشروع	لعیا محمدی	۱۳۹۳	طرد اجتماعی و گرایش به انحرافات (مطالعه موردی شهرستان اسلامشهر)	۲۰
بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه	عوامل موجد طرد این گروه عبارت‌اند از احساس داغ‌ننگ و احساس نابرابری و سایر عوامل مطرودساز	مصاحبه و پرسش‌نامه	بررسی طرد این دسته از زنان	خدیجه مظفری	۱۳۹۳	بررسی طرد اجتماعی زنان ایرانی ازدواج‌کرده با اتباع خارجی (عراقی-افغانی) و عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه؛ شهرستان نیشابور)	۲۱
بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه، روش پژوهش	طرد اجتماعی مهم‌ترین عامل انزوای اجتماعی	مشاهده مشارکتی و مصاحبه نیمه‌سازمان‌یافته فردی	بررسی فرایندهای موجد طرد اجتماعی و پیامدهای طرد	زهرا فرضی‌زاده	۱۳۹۳	طرد اجتماعی دختران مجرد روستایی	۲۲
بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه	تأثیر منفی طرد اجتماعی بر احساس شادمانی	اکتشافی و پیمایشی	شناسایی منابع مطرودساز و سنجش احساس طرد و شادمانی	مریم تافته	۱۳۹۴	منابع مطرودساز، طرد اجتماعی و احساس شادمانی زنان سرپرست خانوار	۲۳

سنجش احساس طرد اجتماعی دانشجویان دانشگاه‌های زنجان ۷

۲۴	بررسی رابطه نابرابری‌های اقتصادی - اجتماعی و طرد اجتماعی گروه‌ها در کلان‌شهر اصفهان	۱۳۹۴	اکرم حمیدیان و محمدجواد زاهدی، امیر ملکی، ابراهیم انصاری	احساس طرد در میان مهاجران و حاشیه‌نشینان	مقایسه‌ای و تطبیقی و پیمایش	قرارگرفتن نیمی از جمعیت در وضعیت طرد متوسط و نیمی دیگر در دو سر طیف.	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه، روش پژوهش
۲۵	قومیت و احساس طرد اجتماعی: مخاطرات اجتماعی پیش رو (مورد مطالعه: قوم عرب شهرستان اهواز)	۱۳۹۶	عبدالرضا نواح، سیدعبدالحسین نبوی و خیری حیدری	هویت قومی در ارتباط با برخی مؤلفه‌های طرد	پیمایش با تکنیک پرسش‌نامه	وجود رابطه مستقیم و معنادار میان متغیر تبعیض قومی با احساس طرد	متغیرها و جامعه مورد مطالعه
۲۶	طرد اجتماعی در زندگی زنان فقیر شهری (مطالعه موردی: زنان فقیر شهری تحت پوشش کمیته امداد شهرستان ارومیه)	۱۳۹۶	محمدجواد زاهدی، پروانه دانش، فیروز راد و رضا مجرب قوشچی	جست‌وجوی ریشه‌های طرد در زندگی	روش کیفی (ره‌یافت تحلیلی تئوری زمینه‌ای)	وجود پنج مقوله عمده در شکل‌گیری طرد، شیوه‌های ایجاد طرد، اشکال خوارسازی و محرومیت با رویکردهای کمی قابل شناسایی نیستند.	نوع متغیرها، جامعه مورد مطالعه، روش پژوهش
۲۷	طرد اجتماعی و انسجام اجتماعی: سه پارادایم	۱۹۹۴	هیلازی سیلور	مشخص کردن پارادایم اصلی برای طرد اجتماعی	پیمایش تکنیک پرسش‌نامه	طرد، معانی مختلف برای افراد مختلف دارد.	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه
۲۸	خطرپذیری و نتایج طرد اجتماعی	۱۹۹۹	جان باینر	بررسی مفهوم طرد در داده‌های طولی و زمانی به‌فصل آزمون آن و ارتباط آن با ایده ریسک و حفاظت	تحلیل اسنادی و مرور تحقیقات پیشین	عدم وجود مسیر خطی پیش‌بینی‌پذیر از نوعی از طرد به انواع دیگر.	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه، روش پژوهش
۲۹	تئوری‌های طرد اجتماعی و کتاب‌خانه‌های عمومی	۲۰۰۰	دیو مدیمن	طرد در ارتباط با ادغام و دلالت‌های آن برای کتاب‌خانه‌های عمومی	اسنادی	لزوم ابتکاراتی در خط مشی کتاب‌خانه‌ها، جهت تأثیرگذاری در فقر و نابرابری	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه، روش پژوهش

۳۰	آموزش و پرورش، برابری و طرد اجتماعی	۲۰۰۰	جیتی برن‌دسما	تلاش برای ارائه تعاریف کاملی از مفاهیم و فرایندهای مفاهیم فوق	تحلیل اسنادی و مرور تحقیقات پیشین	لزوم بهبود سیاست‌های کلان در مناطق اروپایی	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه، روش پژوهش
۳۱	طرد اجتماعی و گروه‌های قومی: چالشی برای اقتصاد	۲۰۰۰	گلن سی لوری	سودمندی طرد در مطالعه گروه‌های قومی و رادیکال	اسنادی	لزوم توجه به بهبود کیفیت زندگی گروه‌های قومی، خصوصاً سیاه‌پوستان آمریکا.	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه، روش پژوهش
۳۲	طرد اجتماعی: مفهوم و کاربرد (طرد اجتماعی) در کشورهای در حال توسعه	۲۰۰۱	روهی سیز	بررسی امکان عملیاتی کردن مفهوم طرد اجتماعی در کشورهای در حال توسعه	مطالعات تاریخی، اسنادی	در کشورهای صنعتی، مفهوم طرد اجتماعی در ارتباط با دولت رفاه و استخدام رسمی، توسعه یافته است. در کشورهای در حال توسعه، مفاهیم مرتبط با توانایی‌های اساسی، بیزاری از ریسک، آسیب‌پذیری و معیشت پایدار، توسعه یافته است.	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه، روش پژوهش
۳۳	طرد اجتماعی: مفهومی محتاج به تعریف؟	۲۰۰۱	رابین بیس	ارائه شواهدی درباره طبیعت چالش‌برانگیز این مفهوم در اتحادیه اروپا و نیوزیلند	اسنادی	پیشرفت در سیاست‌های طرد اجتماعی، مرهون شناخت پیچیدگی این مفهوم و گرایش‌های متناقض آن است.	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه و روش پژوهش
۳۴	نسل دیجیتال؟ کودکان، ICT و طبیعت روزمره طرد اجتماعی	۲۰۰۲	گیل ولتاین، سارا هالووی و نیک بینگام	طرد اجتماعی مفهومی کلیدی در عرصه‌های سیاسی و آکادمیک. مطالعه طرد اجتماعی در مدارس	مطالعه موردی و مصاحبه	مدارس مورد مطالعه، تمام دغدغه‌های دولتی در رابطه با برابری اجتماعی را دربر نمی‌گیرند.	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه و روش پژوهش

سنجش احساس طرد اجتماعی دانشجویان دانشگاه‌های زنجان ۹

۳۵	مفهوم و سنجش طرد اجتماعی	۲۰۰۶	روت لویتاس	بررسی مسئله گسترش طرد اجتماعی در انگلیس	پیمایش	فقر بر برخی از جنبه‌های مشارکت اجتماعی تأثیرگذار است نه بر تمام جوانب آن. با وجود ارتباط متقابل میان کار دست‌مزدی و افزایش مشارکت اجتماعی، برخی شواهد حاکی از آن است که کار دست‌مزدی ممکن است در مواردی محدودکننده طرد اجتماعی باشد.	بررسی نوع طرد، متغیرها و جامعه مورد مطالعه
۳۶	افراد جوان، بارداری و طرد اجتماعی	۲۰۰۶	گروهی از محققان به سرپرستی کاترین دنیسون	تاکید بر بارداری نوجوانان و شرایط نامساعد و زمینه‌های طرد اجتماعی	آزمایش‌های اکتشافی	بارداری در سنین نوجوانی، زمینه‌های طرد بسیار قوی در جامعه دارد که البته می‌توان با اقداماتی بارداری را به تعویق انداخت.	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه و روش پژوهش
۳۷	طرد هم‌جنس‌بازان زن و مرد و دوجنسی‌ها و بین‌الجنسیتی‌های جوان (LGBT)	۲۰۰۶	جودیت تاکاس	بررسی طرد جوانان در سه رده‌بندی مذکور با اعتنا به تأثیر برخی عوامل	مطالعات اسنادی، تحلیل محتوا، مطالعات تاریخی، مشاهده و مصاحبه	ارائه پیشنهادهایی جهت بهبود روابط اجتماعی و سلامت، به‌علت مطرود شناخته‌شدن این افراد	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه و روش پژوهش
۳۸	طرد اجتماعی جوانان در ایران	۲۰۰۷	جواد صالحی اصفهانی به هم‌راه دانیل آگل	بررسی علل طرد اجتماعی جوانان	مطالعات تاریخی، استفاده از مصاحبه، مطالعات زمینه‌ای و ...	هنجارهای اجتماعی، سیاست‌های دولتی و نظام آموزشی، در ایجاد طرد در جوانان، نقش عمده دارند.	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه و روش پژوهش
۳۹	فرایند طرد اجتماعی	۲۰۰۷	هیلازی سیلور	فرایندی‌بودن طرد اجتماعی	مطالعات پانل	وجود ارتباط میان کاهش فردگرایی و انباشت ابعاد طرد اجتماعی	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه و روش پژوهش

۴۰	سودمندی طرد اجتماعی به عنوان مفهوم تئوریک جهت اصلاح سیاست‌های اجتماعی ترابری	۲۰۰۷	جانث استنلی	بررسی طرد در زمینه حمل و نقل	اسنادی	با وجود طرد اجتماعی مستمر، سیاست‌های اجتماعی باید بیش از گذشته نگران افراد مطرود باشند. موضوع حمل و نقل نیازی مشتق شده از این امر است.	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه و روش پژوهش
۴۱	توضیح طرد اجتماعی: آزمون مدلی تئوریک در هلند	۲۰۰۷	جردا جول و کوک رومن	طرد به عنوان موضوعی که نظارت بر آن هنوز ناروشن است	پیمایش	عدم برخورداری از سلامت جسمانی از مهم ترین عوامل موجد طرد اجتماعی	بررسی نوع طرد، متغیرها و جامعه مورد مطالعه
۴۲	طرد اجتماعی، کاهنده رفتارهای مثبت اجتماعی	۲۰۰۷	چندتن از محققان	دست کاری طرد اجتماعی در رابطه با افراد مورد بررسی	آزمایشی	طرد اجتماعی، موجد کاهش رفتارهای مثبت اجتماعی	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه و روش پژوهش
۴۳	جوانان منفصل؟ طرد اجتماعی گروه‌های حاشیه‌ای	۲۰۰۸	رابرت مک دونالد	چگونگی توصیف و توضیح تجربه اجتماعی جوانان طرد شده	روش کیفی	با فهم فرایند تاریخی تغییر اجتماعی-اقتصادی می توان گفت که در شرایط کمبود، گروه‌های حاشیه‌ای اقتصادی بهترین برچسب برای افراد مذکور و حاشیه‌نشینی اقتصادی بهترین توصیف برای موقعیت آنهاست.	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه و روش پژوهش
۴۴	طرد شدگان در آمریکا	۲۰۱۱	آلویس کاریو	زندگی افراد مطرود هم‌چو بی خانمان‌ها	گزارشی کیفی اکتشافی	پیچیدگی و چندبعدی بودن طرد اجتماعی، وجود کسانی که به احقاق حق افراد ناتوان در رسیدن به برخی مزایا، از جهت اعتقاد به ظرفیت‌های مطرودشدگان، جهت تغییر زندگیشان.	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه و روش پژوهش

سنجش احساس طرد اجتماعی دانشجویان دانشگاه‌های زنجان ۱۱

۴۵	اثرات طرد اجتماعی بر خطرپذیری مالی	۲۰۱۲	راد داکلاس، اکو ون، یووی جیانگ	سنجش تأثیرات طرد اجتماعی بر جوانب بحرانی رفتار مصرف‌کنندگان و نیز سنجش تأثیرات این عوامل بر طرد اجتماعی و خطرپذیری مالی	پیمایش	استخراج الگوهای خطرپذیری مالی به‌عنوان نتایج طرد اجتماعی.	بررسی نوع طرد، متغیرها و جامعه مورد مطالعه
۴۶	طرد اجتماعی جوانان و درس‌هایی از کار جوانان	۲۰۱۳	جولیا پاولینی با همکاری چندتن دیگر	بررسی طرد اجتماعی جوانان	پیمایش تکنیک پرسش‌نامه	یک‌سوم جوانان اتحادیه اروپا در خطر طردشدگی قرار دارند، نابرابری‌ها و نگرش‌های تبعیض‌آمیز از عوامل تعیین‌کننده طرد	بررسی نوع طرد، متغیرها و جامعه مورد مطالعه
۴۷	طرد، مزوی کردن، به‌حاشیه‌راندن و زیر عنوان دغدغه‌های مفهومی در مطالعه نابرابری‌های شهری	۲۰۱۳	ماتیا بلت و لورا کولونی	بررسی متغیرهای مزبور در رابطه با نابرابری شهری	پیمایش	طرد و انزوا از عوامل مهم موجود نابرابری‌های شهری	بررسی نوع طرد، متغیرها و جامعه مورد مطالعه
۴۸	طرد اجتماعی جوانان در اجتماعات استرالیایی	۲۰۱۴	پنج نفر از محققان (آنی آبلو، ربکا کسلز، آنه دالی، گابریلا سوزا، و ریچانا می‌رانتی)	تهیه فهرست عوامل قراردونده جوانان در خطر طرد	ترکیبی (کمی و کیفی) و روش پرسش‌نامه		بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه و روش پژوهش
۴۹	عوامل تأثیرگذار بر طرد اجتماعی افراد سال‌خورده در شهر ورامین	۲۰۱۵	علی‌اکبر تاج‌زینانی و مهدیه لاریجانی	عوامل مؤثر بر طرد سال‌خوردگان	پیمایش	۱۰ درصد در خطر طردشدگی، در حدود ۷۴ درصد در طردشدگی متوسط و ۱۶ درصد طردنشده.	بررسی نوع طرد، متغیرها، جامعه مورد مطالعه و روش پژوهش

۳. تبیین نظری طرد اجتماعی

با وجود تعاریف بسیار از طرد اجتماعی، فلوتن (2006) به نکته‌ای مشترک در تمامی آن‌ها اشاره می‌کند این که رابطه بین فرد و دیگران، در تعریف طرد اجتماعی، امری بنیادی است. از این رو، طرد اجتماعی «محرومیتی طولانی مدت است که به جدایی از جریان اصلی جامعه می‌انجامد» (Room 1994: 25). بر طبق تعریف اتحادیه اروپا، طرد اجتماعی هنگامی رخ می‌دهد که افراد به دلیل فقدان حقوق مدنی، حقوق سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی قادر به مشارکت کامل در جامعه نباشند. براساس این تعریف، طرد نتیجه ترکیبی از مسائل به هم پیوسته نظیر بی‌کاری، فقر مهارت‌ها، مسکن محقر، درآمد پایین، بهداشت نامناسب، خانواده گسسته است (European Commission 2013).

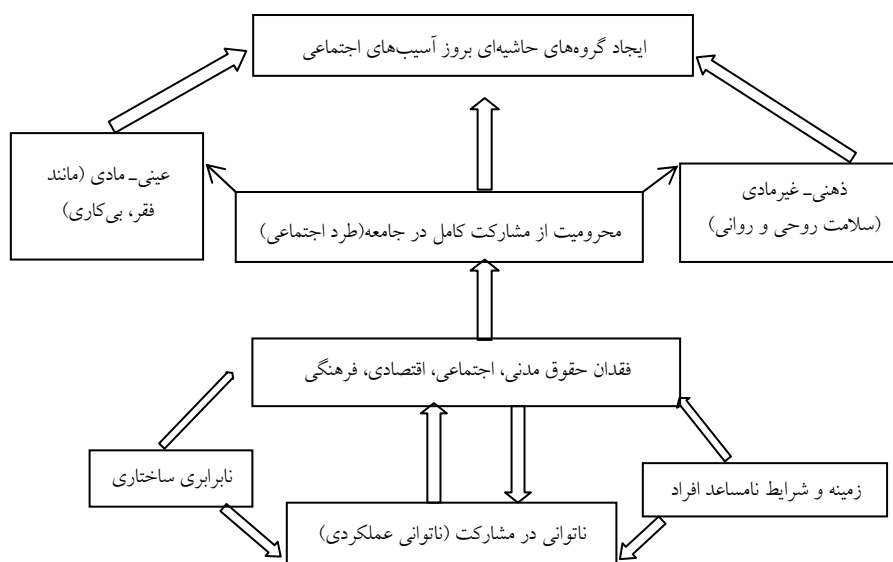
بورچارت و همکارانش طرد را با در نظر گرفتن زمینه و شرایط آن تعریف می‌کنند. بنابراین، فردی مطرود است که این شرایط را داشته باشد: ۱. به لحاظ جغرافیایی مقیم در یک جامعه باشد، ۲. در فعالیت‌های متعارف شهروندان آن جامعه حضور نداشته باشد (Burchardt et al. 2002).

سازمان بین‌المللی کار طرد اجتماعی را حالتی از فقر بر می‌شمرد که باعث ناتوانی افراد در دستیابی به شرایط زیستی مناسب برای بهره‌مندی از نیازهای ضروری زندگی (مانند غذا، تحصیلات، سلامتی بهداشت) و مشارکت در توسعه جامعه‌ای می‌شود که در آن زندگی می‌کنند (بلیک مور ۱۳۸۵: ۴۳۵).

آمارتیا سن (Amartya Kumar Sen) طرد اجتماعی را شکست در سطوحی از قابلیت در اشکال گوناگون کارکردی می‌داند (غفاری و تاج‌الدین ۱۳۸۳: ۱۰). هم‌چنین از دیدگاه او طرد اجتماعی به معنای ناتوانی در مشارکت یا ناتوانی عملکردی است (ابراهیمی ۱۳۹۱: ۱۷۵).

به نظر اوندرو (Evandrou)، با ابعاد طرد از منابع مادی، روابط اجتماعی، فعالیت‌های مدنی، خدمات اساسی، و روابط همسایگی فهم می‌شود (غفاری و تاج‌الدین ۱۳۸۳: ۱۰). به‌زعم گالاباز (Galabuzi)، طرد اجتماعی با ناتوانی گروه‌ها یا افرادی خاص برای مشارکت کامل اجتماعی مرتبط است که به دلیل نابرابری‌های ساختاری، دسترسی آن‌ها به منابع ارزشمند اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، و فرهنگی کاهش یافته است. این نابرابری‌ها در ارتباط با نژاد، طبقه، جنسیت، ناتوانی، مهاجرت، مذهب، قومیت اجرا می‌شود (Galabuzi 2002).

با مرور تعاریف ارائه شده از مفهوم طرد اجتماعی، نموداری ترسیم شده که می‌تواند در درک این مفهوم راه‌گشا باشد:

نمودار ۱. عوامل مؤثر در طرد اجتماعی

همان‌طور که در نمودار مشاهده می‌شود، نابرابری ساختاری و زمینه و شرایط نامساعد افراد دو عامل تعیین‌کننده در ایجاد طرد اجتماعی است. از این رو، سنجش پایگاه اجتماعی - اقتصادی می‌تواند مؤلفه‌ای تعیین‌کننده باشد که در ارزیابی زمینه و شرایط پاسخ‌گویان به کار رود. هم‌چنین، به واسطه نقش تعیین‌کننده دولت، برداشت افراد از اعمال قدرت دولتی می‌تواند در ارزیابی احساس نابرابری ساختاری و در نتیجه طرد اجتماعی راه‌گشا باشد. بررسی قومیت و احساس تعلق قومی نیز متغیرهای مهم و تعیین‌کننده در سطح کشورند که می‌تواند برای شرایط جامعه‌ای چون ایران راه‌گشا باشد.

۴. سه رویکرد عمده طرد اجتماعی

سه رویکرد متفاوت طرد اجتماعی به نظر دامبروزیو (Dambrosio) و گرادین (Gradin) عبارت‌اند از رویکرد فرانسوی، انگلوساکسون، انحصاری. مطابق با رویکرد فرانسوی،

طرد اجتماعی به‌عنوان فراگرد پویای سلب صلاحیت اجتماعی (social disqualification) دیده می‌شود که به‌موجب آن روابط بین افراد و جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند نقض و قطع می‌شود. در این رویکرد، دولت مسئول تقویت پیوندهای اجتماعی متصل‌کننده افراد به جامعه است که موجب ارتقای انسجام اجتماعی می‌شود. یعنی افراد با رعایت هنجارهای اجتماعی و مشارکت در بازار کار از حمایت اجتماعی دولت برخوردار می‌شوند. امتیاز رویکرد فرانسوی نقش محوری است که به هم‌بستگی و مسئولیت اجتماعی می‌دهد. طرد اجتماعی نه‌تنها بیان‌گر رفتار هر فرد است، بلکه ناتوانی دولت‌ها را در تأمین هم‌بستگی اجتماعی نشان می‌دهد. در رویکرد آنگلو‌ساکسون، جامعه به‌منزله مجموعه‌ای از افراد است که این افراد حقوق و وظایفی دارند و با یک‌دیگر به رقابت می‌پردازند. در این دیدگاه، پیوندهای اجتماعی به‌مثابه تماس‌های داوطلبانه متقابل بین افراد فهم می‌شوند. در یک جامعه مردم‌سالار با فرصت‌های برابر برای همه، افراد در اندیشه کسب آنچه‌اند که مطلوبشان است. در نتیجه، هیچ‌کس مسئول موقعیت اجتماعی دیگران نیست. برطبق این رویکرد، دو نوع طرد رایج است؛ نخست، طرد تحمیلی به‌واسطه قابلیت‌نداشتن و شکست در فعالیت‌های بازار و یا در عرصه‌های اجتماعی و دوم، طرد اختیاری که فرد از روی اختیار با جامعه قطع رابطه می‌کند. رویکرد انحصاری جامعه را ترکیبی از دو گروه خودی (insider)، آن‌هایی که منابع را در اختیار دارند و غیرخودی (outsider)، آن‌هایی که منابع را در اختیار ندارند، می‌بیند. طرد اجتماعی ناشی از تحمیل گروه‌های معینی به دیگر گروه‌هاست. گروه‌های معینی که برای به‌حداکثر رساندن رفاه خود و صعود در سلسله‌مراتب اجتماعی منابع لازم را در دسترس دارند. چنانچه دولت قادر به مبارزه با این پدیده نباشد، انسجام اجتماعی از بین خواهد رفت، اما هم‌بستگی درون هر گروه تقویت خواهد شد (غفاری و تاج‌الدین ۱۳۸۴: ۷-۸).

۵. چهارچوب نظری

نظریه‌پردازانی چون دورکیم اگرچه مستقیم به مفهوم طرد اشاره نکرده‌اند، به حلقه‌های اتصال که فرد را در جامعه ادغام می‌کند توجه داشته‌اند. به‌زعم دورکیم، در شرایطی که وجدان جمعی برای یک‌پارچه‌کردن اجتماع ناکارآمد می‌شود، تنها گروه است که می‌تواند این مهم را به‌انجام برساند (آرون ۱۳۸۱: ۳۸۶).

در مورد تحقیق پیش رو، در شرایط جامعه متکثری چون ایران، که از قومیت‌های گوناگون با آداب و رسوم متعددی تشکیل شده است، یکی از موارد عینی برای گروه‌های اجتماعی مورد نظر دورکیم می‌تواند قومیت‌های ایران باشد. این‌که آیا افراد بیش‌تر در گروه‌های قومی جذب می‌شوند یا در گروه‌های غیرقومی نیز پذیرفته می‌شوند و یا مسئله قومیت و احساس تعلق قومی می‌تواند عاملی ادغام‌گر - طردکننده به‌شمار رود.

گرانوتر (1973)، با ارائه دیدگاه شبکه‌ای، ضمن تمییز پیوندهای اجتماعی ضعیف و قوی و تبیین کارکرد هریک، به نقش پیوندهای ضعیف در ادغام افراد در جامعه مدرن تأکید می‌ورزد. به‌نظر گرانوتر، پیوندهای قوی عبارت‌اند از شبکه روابط متراکم با بستگان و دوستان نزدیک و صمیمی که به افراد و گروه‌ها حس تعلق و هویت و مقصد مشترک می‌دهد. روابط صمیمی گرایش به این دارند که به محافل اجتماعی کوچک و بسته محدود بمانند و در نتیجه جامعه را به گروه‌های کوچک تکه‌تکه کنند. درمقابل، پیوندهای ضعیف شامل روابط فرد با آشنایان می‌شود که شبکه‌ای با تراکم پایین است. به‌گفته گرانوتر، ادغام افراد و گروه‌ها در جامعه وابسته به پیوندهای ضعیف و روابط بین‌گروهی است. پیوندهایی که فراتر از روابط صمیمی گسترش می‌یابد و یک‌پارچگی کلان اجتماعی را تسهیل می‌کند (فیروزآبادی و صادقی ۱۳۹۴: ۱۲۶). قومیت، به‌زعم گرانوتر، زمانی که گروهی با پیوندهای ضعیف باشد، می‌تواند در ادغام فرد مؤثر افتد. او، با تأکید بر پیوندهای ضعیف، بر ادغام در جامعه مدرن تأکید می‌ورزد. هم‌چنین تأکید می‌کند که از میان پیوندهای ضعیف پیوندهای پُل‌زن (bridging weak ties) بیش از سایر پیوندها می‌توانند افراد و گروه‌های متفاوت از یک‌دیگر را به هم پیوند دهند. درواقع، بیش‌تر از طریق پُل‌زدن به گروه‌های ناهمگون‌تر و متفاوت‌تر اطلاعات جدید و ارزش‌مند به‌دست می‌آید. فقدان پیوندهای پُل‌زن موجب تکه‌پاره‌شدن و تجزیه گروه‌های درون اجتماع و کندی شیوع و گسترش اطلاعات و ایده‌های جدید می‌شود، اقدامات و تلاش‌های علمی را عقیم می‌گذارد و خرده‌گروه‌هایی را که به‌واسطه نژاد، قومیت، جغرافیا یا ویژگی‌های دیگر مجزا شده‌اند در دست‌یابی به یک شیوه زندگی معین با مشکل روبه‌رو می‌کند. به‌نظر او، روابط صمیمی گرایش به محدودماندن دارند و جوامعی که گروه‌های صمیمی فراوان دارد، چندپاره می‌شود (همان: ۱۲۷-۱۲۸).

دیدگاه دورکیمی بر آن است که ارتباط افراد، با فعالیت‌های بسیار متنوع، پیش‌شرط اساسی برای ساخت اجتماعی فردگرایانه است. گروه‌های صمیمی مانع از آن است که افراد این گروه‌ها متوجه شوند که زندگی آنان به امور پیچیده جامعه گره خورده است و

این ضعفی برای پیوندهای قوی در اجتماع محلی است. فراهم کردن فرصت‌های شخصی برای تحرک اجتماعی، با وجود پیوندهای ضعیف، محقق می‌شود. هم‌چنین فقدان پیوندهای ضعیف پل‌زن، گروه‌های قومیتی را در دستیابی به شیوه زندگی معین با مشکل مواجه می‌کند. به‌زعم گرانووتر، عواملی که با آن می‌توان ضعف پیوندهای قوی و توسعه پیوندهای ضعیف را سنجید، عبارت‌اند از توسعه نظام ارتباطات، بوروکراتیزه‌شدن، میانگین اندازه خانوار (در جایی که خانواده نخستین گسترده و بزرگ باشد، بیش‌تر تماس‌ها و ارتباطات فرد درون آن رخ می‌دهد)، تراکم جمعیت و شیوع مکانیزم بازار. بنابراین، احتمال می‌رود که در جامعه مدرن امروزی، که ارتباطات و بوروکراسی و خانواده هسته‌ای، گسترش بیش‌تری یافته‌اند، تعصبات قومی نیز به حاشیه رود و یا از بین برود (همان: ۱۲۸).

ویر، پیوند اجتماعی را، هنگامی که گروهی سیاسی مسلط باشد، به‌طور خاص سیاسی می‌داند. به‌زعم ویر، در پیوند به‌شکل سنتی، فرد بنابر سنت و عادت مطیع و ادغام می‌شود، اما در جامعه قدرت‌مدار این شخصیت حاکم است که فرد را به اطاعت وامی‌دارد. در واقع، قدرت سیاسی، زمانی که در بالاترین مرتبه قدرت در کشور باشد، می‌تواند به شیوه‌های گوناگون افراد را با خود هم‌نوا کند. هم‌چنین، در مراتب پایین‌تر، ساختار اجتماعی کسانی که مالک موقعیت خود هستند، این مزیت را دارند که، به‌واسطه قدرتشان، بعضی را از موقعیت‌های خود منفصل کنند که به‌نظر محقق، این نیز آشکارا رابطه طرد و قدرت را نمایان می‌سازد. البته در گستره‌ای کم‌تر نسبت به قدرت سیاسی. درباره پژوهش حاضر و در شرایط جامعه ایران می‌توان این نظریه را در سطح کلان با قدرت دولتی و در سطح میانی و یا خرد به پایگاه اجتماعی افراد و هویت قومی آنان ارتباط داد بدین نحو که برخی گروه‌ها و افرادی که از لحاظ پایگاهی و قومی در شرایط اعمال قدرت قرار دارند، می‌توانند بر سایر گروه‌ها و افراد اعمال قدرت کنند و آنان را از بسیاری از موقعیت‌های پیش‌رویشان طرد کنند (زیرا ۱۳۸۵).

به‌نظر نارایان (1999)، در وضعیت «طرد»، سرمایه اجتماعی یک جامعه بیش‌تر در گروه‌های اجتماعی نخستین، که از یک‌دیگر منفصل‌اند، انباشته شده است. در این جامعه، پیوندهای بین‌گروهی محدود است و به‌رغم وجود دولت کارآمد، گروه‌هایی قدرت‌مند بر ساختارهای حکمرانی مسلط می‌شوند و با به‌حاشیه‌راندن گروه‌های دیگر، بر دولت چیره می‌شوند. در چنین شرایطی، گروه‌های مطرود می‌توانند اجتماعات را سازمان دهند و با ایجاد جنبش‌های اجتماعی، وضع حاکم و قدرت حکومت را به‌چالش کشانند. دولتی که

آغوش بگشاید و پل‌هایی برای ارتباط با گروه‌های محروم فراهم کند، این احتمال افزایش می‌یابد که مطرودان بتوانند به منابع و خدماتی که حق بهره‌مندی از آنها را دارند، دست یابند و به‌عبارتی، جامعه به وضعیت به‌زیستی نزدیک شود. در غیر این صورت، جامعه گرفتار وضعیت «تضاد» طولانی، خشونت، نزاع داخلی یا آناشسی هم‌راه با ازهم‌پاشیدگی تدریجی کارکرد دولت می‌شود. در سنجش نگرش دانشجویان در قبال سیاست‌های دولت، این مهم می‌بایست مدنظر قرار بگیرد. دولت، در صورت تلاش برای برقراری پیوندهای بین‌گروهی در جامعه و گشودن راه‌های ارتباطی برای مردم، می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در کاهش یا از بین بردن طرد و سرانجام، رفاه و به‌زیستی عموم ایفا کند (فیروزآبادی و صادقی ۱۳۹۴: ۱۳۰-۱۳۱).

پارکین مالکیت تولید و ابزار را تنها یکی از اشکال طرد اجتماعی برمی‌شمرد که می‌تواند در اختیار اقلیت‌های گوناگون قرار بگیرد. به‌زعم پارکین، اکثر ویژگی‌هایی که وبر مرتبط با پایگاه می‌داند، ویژگی‌هایی چون ثروت، زبان، خاستگاه قومی، مذهب، برای ایجاد طرد اجتماعی به کار برده می‌شوند. بدین نحو که گروه‌های قومی و زبانی می‌توانند با نظارت بر منابعی که در اختیار دارند، موجب طرد افراد از گروه‌های قومی و زبانی دیگر شوند (گیدنز ۱۳۸۸: ۲۴۶-۲۴۷). هم‌چنین، باید توجه داشت که، در دو شیوه‌ای که پارکین برای طرد برمی‌شمرد، اقلیت‌های قومی و کسانی که از لحاظ پایگاهی در مراتب ضعیف و فاقد قدرت قرار دارند، بیش‌تر در معرض آسیب‌پذیری بوده‌اند و حتی طرد یا حصر دوگانه می‌تواند بر آنان تحمیل شود. البته، در این‌جا دولت با نقش سرکوب‌گرانه می‌تواند ابزاری برای سلطه باشد که برطبق نظر نگارنده در صورت جلوگیری از این امر می‌تواند ابزاری برای اعمال سیاست‌گذاری برخلاف شیوه‌های موجد طرد باشد. بنابراین، ازسویی، وجود پیوندهای قومی قوی و متعصبانه و برقراردن ارتباط و آشتی با اقوام و گروه‌های دیگر می‌تواند موجد آشکالی از طرد اجتماعی باشد و ازسوی دیگر، دولت با قدرت خود می‌تواند بر بسیاری از جوانب این امر فائق آید و ارزیابی این موفقیت دولت امری است که جز توسط مردم آن کشور محقق نمی‌شود.

سینزیگر دو بعد محرومیت را مشخص می‌کند. یکی در سطح ساختاری و دیگری تبعیض بر مبنای نظام قواعد و هنجارها. به‌زعم او، موقعیت ساختاری فرد عامل تعیین‌کننده در ایجاد طرد تحمیلی است (شیانی ۱۳۸۵: ۴۴). برطبق دیدگاه او، می‌توان طرد را برحسب پایگاه و قومیت فرد و هم‌چنین ساختارهای دولتی را عواملی در جهت ایجاد یا تشدید و رفع یا تضعیف طردشدگی در جامعه در نظر گرفت.

گیدنز شایسته‌سالاری را از مهم‌ترین عوامل طرد در جامعه می‌داند، زیرا برای تحرک صعودی بعضی افراد، به‌ناچار برخی دیگر باید تحرک نزولی داشته باشند و از موقعیت خود طرد شوند. او هم‌چنین وجود طبقه‌ای از پردشدگان را خطری برای انسجام اجتماعی می‌داند و غیرمستقیم اشاره می‌کند که شایسته‌سالاری، به‌ویژه در درازمدت، سبب طبقات در حال رشدی از پردشدگان می‌شود. از این‌رو، جامعه‌ی شایسته‌سالار را رد می‌کند و به‌جای آن جامعه‌ی ادغام‌کننده را پیش‌نهاد می‌دهد که در این رابطه، دولت با سرمایه‌گذاری‌های اجتماعی می‌تواند به این مهم یاری برساند (گیدنز ۱۳۸۶). مبنای شایسته‌سالاری، در ادوار و جوامع مختلف، متفاوت بوده است. ثروت و قدرت و منزلت افراد از مواردی است که در موقعیت‌های مکانی و زمانی مختلف همواره برقرار بوده است. بنابراین، ارزیابی افراد از موقعیت‌های مالی و منزلتی دیگران می‌تواند تاحدی نمایان‌گر معیارهای آنان برای ارزیابی افراد شایسته در اجتماع باشد.

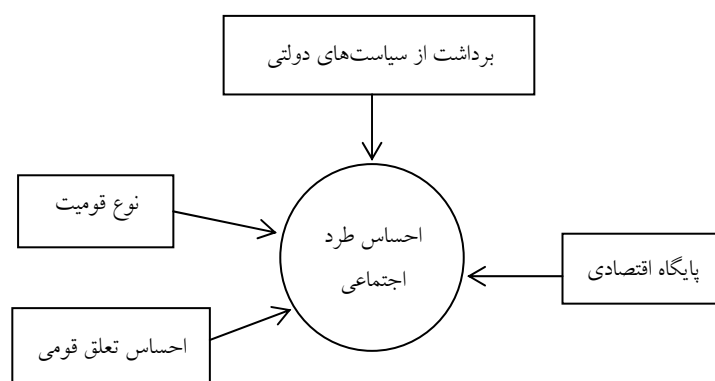
روث لویتاس، در تقسیم‌بندی‌ای که از طرد انجام داده است، سه مورد را از هم متمایز می‌کند. نخست، طرد از منابع، شامل منابع اقتصادی - مادی، دسترسی به خدمات عمومی و خصوصی، دسترسی به منابع اجتماعی؛ دوم، طرد از مشارکت، شامل مشارکت اقتصادی، مشارکت اجتماعی، مشارکت فرهنگی، کسب تحصیلات و مهارت‌ها، مشارکت مدنی و سیاسی؛ سوم، طرد از کیفیت زندگی، شامل برخورداری از سلامتی و به‌زیستی، داشتن محیط زیست سالم، دوری از جرم، آسیب‌های اجتماعی و جنایت‌کاری (Levitus 2006).

تقسیم‌بندی لویتاس از انواع طرد را می‌توان در مورد پایگاه و قومیت اشخاص ارزیابی کرد. بدین نحو که طرد از منابع و مشارکت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی که طرد از کیفیت زندگی را به‌هم‌راه دارند، هم‌پوشانی زیادی با فاکتورهای شناسایی قومیت و به‌خصوص پایگاه اجتماعی دارد. به‌ویژه گفتمان بازتوزیع‌گرا بیان‌گر این است که فقر و طرد از طریق سیاست‌گذاری‌های دولت، که متمرکز بر بازتوزیع ثروت است، ریشه‌کن خواهد شد. گفتمان اخلاقی طبقه‌ی زیرین را می‌توان با تلفیقی از پاداش و تنبیه‌ها و برخی رفتارها تغییر داد و اشخاص مطرود را در جامعه ادغام کرد.

۶. مدل نظری تحقیق

در مدل نظری حاضر، چهار متغیر در القای احساس طرد میان دانشجویان مؤثر فرض شده است که ارتباط هر یک از آن‌ها با نظریات ارائه‌شده بدین شرح است: ۱. برداشت از

سیاست‌های دولتی: ارزیابی قدرت دولت به منزله قدرت سیاسی مسلط در ایجاد یا رفع طرد اجتماعی (باتوجه به نظریات نارایان، پارکین، نظریه قدرت مسلط وبر، محرومیت سطح ساختاری سینزیگر، نظریه گیدنز مبنی بر گفتمان بازتوزیع گرا، گفتمان اخلاقی طبقه زیرین لویتاس)؛ ۲. قومیت: نوع قومیت افراد به منزله گروهی مشخص که می‌تواند در تشدید و تضعیف طرد اجتماعی مؤثر باشد؛ ۳. احساس تعلق قومی: ارزیابی شخص از شدت و ضعف احساس تعلق قومی خودشان که در جایگاه گروهی در جامعه می‌تواند در تشدید و تضعیف طرد مؤثر باشد (تقسیم‌بندی لویتاس از طرد اجتماعی، شایسته‌سالاری گیدنز، ابعاد محرومیت سینزیگر، مالکیت تولید و ابزار پارکین، انواع پیوندها از نظر گرانووتر، گروه‌های اجتماعی دورکیم، نظریه وبر)؛ ۴. پایگاه اجتماعی - اقتصادی: نظر به این‌که ارزیابی موضوعات مختلف توسط افراد باتوجه به موقعیت ساختاری و درجه محرومیت و برخورداری آنان صورت می‌گیرد، این متغیر نیز جزو متغیرهای مؤثر در ایجاد احساس طرد اجتماعی در نظر گرفته شد (تقسیم‌بندی لویتاس از طرد اجتماعی، شایسته‌سالاری گیدنز، ابعاد محرومیت سینزیگر، نظریه وبر).

نمودار ۲. چهار متغیر در ایجاد احساس طرد اجتماعی

۷. فرضیات پژوهش

باتوجه به استدلال‌های مندرج در چهارچوب نظری پژوهش، فرضیات زیر موردآزمون قرار خواهند گرفت:

- فرضیه اول: بین قومیت با احساس طرد اجتماعی در دانشجویان رابطه برقرار است.
- فرضیه دوم: بین احساس تعلق قومی با احساس طرد در دانشجویان رابطه برقرار است.

فرضیه سوم: بین پایگاه اجتماعی دانشجویان با احساس طرد در دانشجویان رابطه برقرار است.

فرضیه چهارم: به نظر می‌رسد که بین برداشت مثبت و منفی از سیاست‌های دولت با احساس طرد در دانشجویان رابطه برقرار است.

سطح ذهنی طرد در مقابل طرد عینی، به ارزیابی افراد از وضعیت زندگی‌شان بازمی‌گردد و احساس افراد از مطرود بودن یا مشمول بودن را بازنمایی می‌کند. مؤلفه‌های اصلی نمایاننده این سطح از طرد عبارت‌اند از مقولاتی مانند رضایت از زندگی به صورت کلی، روابط اجتماعی، وضعیت مسکن، شرایط کلی زندگی، درآمد و رضایت از شاخص‌های مربوط به سلامت روانی-ذهنی، به این معنا که میزان احساس رضایت از زندگی و شاد بودن و یا منزوی بودن فرد چه قدر است (قاضی نژاد ۱۳۹۲: ۵۳).

در این پژوهش، با توجه به مشمول بودن و زمینه‌محور بودن و چندبعدی بودن مفهوم طرد، هم‌چنین با توجه به فرضیات و متغیرهای مستقل، مفهوم طرد را در سطح ذهنی و هم‌چنین در رابطه با متغیرهای دیگر پژوهش در نظر گرفته شد و در برخی موارد، مستقیم به نقطه اشتراک تعریف این مفهوم (رابطه) پرداخته شد. ضروری است که یادآوری شود، از آن‌جاکه طرد اجتماعی با ابعاد متفاوتی از زندگی افراد در ارتباط است، ابعاد مذکور هم‌زمان ابعاد زندگی فرد، مثل پایگاه اجتماعی و سیاست‌گذاری، و طرد اجتماعی را در بر می‌گیرد.

۸. روش پژوهش

در بررسی موضوع پژوهش حاضر، از روش پیمایشی استفاده شده است. برای تهیه گویه‌های پرسش‌نامه، با عده‌ای از دانشجویان مصاحبه اکتشافی شد، سپس پرسش‌نامه براساس نظریه‌ها و نمونه مورد مطالعه تدوین گردید. برای ارزیابی پایایی گویه‌ها شیوه بررسی هم‌سازی یا هم‌بستگی گویه‌به‌گویه به کار گرفته شده است. بدین وسیله، پایایی کل مقیاس با استفاده از آماره «آلفا» سنجیده شد. واحد تحلیل و مشاهده در این پژوهش «فرد» است. برای انتخاب دانشگاه‌ها، نمونه‌های هدف از میان کل دانشگاه‌های شهر زنجان، به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای، و برای انتخاب افراد نمونه‌ها در دانشگاه‌های انتخاب‌شده، از روش نمونه‌گیری تصادفی، استفاده شده است. جامعه آماری در حدود ۱۹۰۰۰ نفر تعیین شد که از میان آن، حجم نمونه‌ای معادل ۳۲۵ نفر به دست آمده است.

۹. یافته‌های پژوهش

در این پژوهش، برای ویژگی ثروت، ابعادی از محرومیت یا عدم محرومیت مادی در نظر گرفته شد. در بررسی ابعاد محرومیت مادی مشخص شد که اغلب دانشجویان راهی مطمئن برای تأمین هزینه‌های معیشتی دارند.

جدول ۲. توزیع پاسخ‌گویان براساس نحوه تأمین هزینه‌های شخصی

رتبه	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
کمک پدر و مادرم	۲۶۹	۸۲.۸	۸۵.۹	۸۵.۹
کمک‌های مردمی	۲	۰.۶	۰.۶	۸۶.۵
بورس تحصیلی	۱	۰.۳	۰.۳	۸۶.۸
به کاری با درآمد مکفی اشتغال دارم	۳۴	۱۰.۵	۱۰.۹	۸۷.۸
همسر	۷	۲.۲	۲.۲	۱۰۰.۰
بی‌پاسخ	۱۲	۳.۷		
کل	۳۲۵	۱۰۰.۰	۱۰۰.۰	

اغلب دانشجویان (۷۷.۹ درصد) خودروی شخصی نداشتند. درآمد پدران اغلب دانشجویان در دسته‌بندی گروه‌های درآمدی در دو دسته بالاترین درآمد قرار دارد.

جدول ۳. توزیع پاسخ‌گویان براساس درآمد پدر

درآمد پدر	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
۴۰۰ تا ۹۰۰ هزار تومان	۱۴	۴.۳	۴.۷	۴.۷
۱ میلیون تا ۱ میلیون و ۵۰۰ هزار تومان	۲۱	۶.۵	۷.۰	۱۱.۶
۱ میلیون ۶۰۰ تا ۲ میلیون و ۱۰۰ هزار تومان	۳۹	۱۲.۰	۱۳.۰	۲۴.۶
۲ میلیون و ۲۰۰ تا ۲ میلیون و ۲۷۰۰ هزار تومان	۳۷	۱۱.۴	۱۲.۳	۳۶.۹
۲ میلیون و ۸۰۰ تا ۳ میلیون و ۳۳۰ هزار تومان	۶۸	۲۰.۹	۲۲.۶	۵۹.۵
۳ میلیون و ۳۰۰ هزار تومان به بالا	۱۲۲	۳۷.۵	۴۰.۵	۱۰۰.۰
بی‌پاسخ	۲۴	۷.۴		
کل	۳۲۵	۱۰۰.۰	۱۰۰.۰	

در ارزیابی میزان هزینه خانواده اغلب پاسخ‌گویان از لحاظ امرار معاش دچار مشکل نبودند.

جدول ۴. توزیع پاسخ‌گویان براساس میزان هزینه خانواده در ماه

درآمد پدر	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
۴۰۰ تا ۹۰۰ هزار تومان	۲۸	۸.۶	۹.۴	۹.۴
۱ میلیون تا ۱ میلیون و ۵۰۰ هزار تومان	۷۲	۲۲.۲	۲۴.۲	۳۳.۷
۱ میلیون و ۶۰۰ تا ۲ میلیون و ۱۰۰ هزار تومان	۴۲	۱۲.۹	۱۴.۱	۴۷.۸
۲ میلیون و ۲۰۰ تا ۲ میلیون و ۲۷۰ هزار تومان	۵۹	۱۸.۲	۱۹.۹	۶۷.۷
۲ میلیون و ۸۰۰ تا ۳ میلیون و ۳۳۰ هزار تومان	۴۲	۱۲.۹	۱۴.۱	۸۱.۸
۳ میلیون و ۳۰۰ هزار تومان به بالا	۵۴	۱۶.۶	۱۸.۲	۱۰۰.۰
بی‌پاسخ	۲۸	۸.۶		
کل	۳۲۵	۱۰۰.۰	۱۰۰.۰	

برطبق جدول ۴، اغلب دانشجویان از لحاظ محل سکونت موقعیت بغرنجی ندارند.

جدول ۵. توزیع پاسخ‌گویان براساس ارزیابی از کیفیت منزل و محله خود

۱	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
خیلی خوب	۹۸	۳۰.۲	۳۵.۵	۳۵.۵
خوب	۱۴۱	۴۳.۴	۵۱.۱	۸۶.۶
متوسط	۳۶	۱۱.۱	۱۳.۰	۹۹.۶
بد	۱	۰.۳	۰.۴	۱۰۰.۰
خیلی بد	۰	۰.۰	۰.۰	۱۰۰.۰
بی‌پاسخ	۴۹	۱۵.۱		
جمع کل	۳۲۵	۱۰۰.۰	۱۰۰.۰	
میانگین		۴.۲۴		

در آزمون همگنی واریانس لون، رابطه میان احساس طرد اجتماعی با پایگاه اجتماعی - اقتصادی معنادار گزارش نشد.

در میان گویه‌های مربوط به پایگاه اقتصادی، گویه «ترجیح می‌دهم دوستانم از لحاظ مالی و منزلتی در سطح من باشند»، دارای بیش‌ترین میانگین و گویه «دوستان خود را از میان افرادی که از لحاظ مالی متعلق به قشر بالای جامعه هستند انتخاب می‌کنم» کم‌ترین میانگین را از میان دیگر گویه‌ها داشته‌اند. باید افزود که این مسئله خود نمونه بارزی از طرد به‌شمار می‌آید. به‌عبارتی دیگر، مسائل مالی و ترجیحات منزلتی عاملی ادغام‌گر است. میانگین کل، در بررسی تمامی گویه‌ها، بیان‌گر وجود احساس طرد متوسط در دانشجویان بود.

میانگین کل گویه‌ها، درمورد سیاست‌های دولتی، برداشت منفی پاسخ‌گویان از سیاست‌های دولت را نشان می‌دهد.

جدول ۶. توزیع پاسخ‌گویان در مؤلفه‌های متغیر سیاست‌های دولتی

انحراف معیار	میانگین	میانگین	تعداد پاسخ	پاسخ زیاد	زیاد	توسط	۶	۱۰	تعداد	گویه
۱.۰۳۲	۲	۳.۲۹	۵	۷۵	۱۲۷	۸۰	۲۶	۱۲	تعداد	به‌نظر شما، علت عمده وجود فاصله طبقاتی سیاست‌های دولتی است؟
			۱.۵	۲۳.۱	۳۹.۱	۲۴.۶	۸.۰	۳.۷	درصد	
۰.۹۹۵	۴	۳.۹۴	۶	۱۰.۸	۱۲۱	۵۹	۲۶	۵	تعداد	به‌نظر شما، تا چه حد نابرابری در توزیع ثروت دولتی موجب نابرابری افراد در جامعه شده است؟
			۱.۸	۳۳.۲	۳۷.۲	۱۸.۲	۸.۰	۱.۵	درصد	
۱.۲۰۰	۳	۲.۹۴	۶	۳۵	۶۴	۱۱۸	۵۱	۵۱	تعداد	به‌نظر شما، مسبب تبعیض اساتید و کادر اداری میان دانشجویان سیاست‌های دولتی است؟
			۱.۸	۱۰.۸	۱۹.۷	۳۶.۳	۱۵.۷	۱۵.۷	درصد	
۱.۰۵۰	۴	۳.۷۷	۶	۷۸	۱۳۹	۷۳	۹	۲۰	تعداد	به‌نظر شما، سیاست‌های دولت تا چه حد می‌تواند نابرابری‌ها را کاهش دهد؟
			۱.۸	۲۴.۰	۴۲.۸	۲۲.۵	۲.۸	۶.۲	درصد	
۱.۰۳۲	۳	۲.۸۰	۶	۱۴	۵۹	۱۳۹	۶۴	۴۳	تعداد	سیاست‌های دولتی درمورد اقوام را تا چه حد صحیح ارزیابی می‌کنید؟
			۱.۸	۴.۳	۱۸.۲	۴۲.۸	۱۹.۷	۱۳.۲	درصد	
۱.۰۰۳	۳	۳.۴۲	۶	۵۳	۸۲	۱۴۴	۲۶۵	۱۴	تعداد	به‌نظر شما، سیاست‌های دولتی تا چه حد موجب افزایش فاصله میان اقوام گوناگون شده است؟
			۱.۸	۱۶.۳	۲۵.۲	۴۴.۳	۸.۰	۴.۳	درصد	
۱.۰۷۰	۳	۲.۴۶	۹	۱۰	۳۷	۱۱۴	۸۱	۷۴	تعداد	به‌نظر شما، دولت خدمات رفاهی لازم را در اختیار مردم قرار می‌دهد؟
			۲.۸	۳.۱	۱۱.۴	۳۵.۱	۲۴.۹	۲۲.۸	درصد	
۱.۰۰۷	۲	۲.۳۷	۶	۹	۲۳	۱۱۹	۹۴	۷۴	تعداد	باتوجه به شرایط فعلی و سیاست‌گذاری‌های جاری، آینده شغلی مناسبی درجهت تحصیلات خود می‌بینید؟
			۱.۸	۲.۸	۷.۱	۳۶.۶	۲۸.۹	۲۲.۸	درصد	

در بررسی رابطه میان نوع قومیت با احساس طرد اجتماعی تفاوت آماری معناداری ملاحظه نشد، اما در مورد احساس تعلق قومی دو گویه در جدول شماره ۷ با ۴۳٫۸ درصد و ۴۲٫۴ درصد بالاترین میانگین را کسب کرده‌اند که حاکی از اهمیت هویت قومی در میان اغلب دانشجویان است، اما با توجه به گویه‌ای که کم‌ترین میانگین را داشته است (۱٫۷۵ درصد)، می‌توان گفت که گروه قومی عاملی ادغام‌کننده است، اما پاسخ‌گویان با تعصب قومیتی و رابطه‌نداشتن به واسطه قومیت مخالف‌اند.

جدول ۷. توزیع پاسخ‌گویان در متغیر احساس تعلق قومی

گویه	تعداد	میانگین	س.م.ا	س.م.ک	زیاد	کمترین	تفریق	میانگین	میانگین
اگر از میان اقوام ایرانی حق انتخاب داشتید، باز قومیت و زبان فعلیتان را انتخاب می‌کردید؟	تعداد	۳	۱۶	۵۱	۸۲	۱۶۸	۵	۴۲۴	۰٫۹۵۷
	درصد	۰٫۹	۴٫۹	۱۵٫۷	۲۵٫۲	۵۱٫۷	۱٫۵		۵
آیا در فعالیت‌هایی با افراد هم‌زبان و هم‌قوم شرکت می‌کنید؟	تعداد	۱۹	۲۴	۹۰	۱۰۱	۸۶	۵	۳۶۶	۱٫۱۲۸
	درصد	۵۸	۷٫۴	۲۷٫۷	۳۱٫۱	۲۶٫۵	۱٫۵		۴
چه قدر به زبان مادریتان افتخار می‌کنید؟	تعداد	۴	۴	۵۰	۷۰	۱۹۲	۵	۴۳۸	۰٫۸۸۱
	درصد	۱٫۲	۱٫۲	۱۵٫۴	۲۱٫۵	۵۹٫۱	۱٫۵		۵
آیا در منزل به زبان قومیتان صحبت می‌کنید و در ارتباط با اطرافیان به این مسئله اذعان دارید؟	تعداد	۳۰	۲۲	۶۱	۸۲	۱۲۵	۵	۳۷۸	۱٫۲۸۷
	درصد	۹٫۲	۶٫۸	۱۸٫۸	۲۵٫۲	۳۸٫۵	۱٫۵		۴
به نظر شما، مسبب تبعیض میان افراد اختلافات قومی و آیینی است؟	تعداد	۴۱	۶۱	۱۱۲	۶۸	۳۶	۷	۲۹۹	۱٫۱۷۴
	درصد	۱۲٫۶	۱۸٫۸	۳۴٫۵	۲۰٫۹	۱۱٫۱	۲٫۲		۳

سنجش احساس طرد اجتماعی دانشجویان دانشگاه‌های زنجان ۲۵

انحراف معیار	میانگین	میانگین	پایین	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	تعداد	گویه
۱.۲۳۲	۲	۲.۵۷	۵	۱۸	۷۲	۶۱	۹۲	۷۷	تعداد	آیا داشتن لهجه خاص مانع از ارتباط صمیمانه شما با سایر دانشجویان می‌شود؟
			۱.۵	۵.۵	۲۲.۲	۱۸.۸	۲۸.۳	۲۳.۷	درصد	
۱.۰۷۸	۴	۳.۶۸	۶	۸۹	۹۱	۹۶	۳۴	۹	تعداد	آیا دوستان صمیمی و نزدیک شما هم قوم و هم‌زبان شما هستند؟
			۱.۸	۲۷.۴	۲۸.۰	۲۹.۵	۱۰.۵	۲.۸	درصد	
۱.۱۹۲	۳	۲.۹۲	۹	۴۱	۴۷	۱۱۵	۷۱	۴۲	تعداد	آیا موسیقی قومیتان را بر هر موسیقی دیگری ترجیح می‌دهید؟
			۲.۸	۱۲.۶	۱۴.۵	۳۵.۴	۲۱.۸	۱۲.۹	درصد	
۱.۲۱۹	۳	۲.۵۷	۶	۲۵	۴۶	۹۱	۸۱	۷۶	تعداد	آیا داشتن تعصب قومیتی در روابط شما با سایر دانشجویان تأثیرگذار است؟
			۱.۸	۷.۷	۱۴.۲	۲۸.۰	۲۴.۹	۲۳.۴	درصد	
۱.۰۶۵	۱	۱.۷۵	۷	۸	۲۲	۳۶	۶۹	۱۸۳	تعداد	به نظر شما، افرادی که به دلیل تعصب‌های قومی، دیگران را وارد گروه دوستی خود نمی‌کنند، کار درستی انجام می‌دهند؟
			۲.۲	۲.۵	۶.۸	۱۱.۱	۲۱.۲	۵۶.۳	درصد	
۳.۲۵										میانگین کل

نتایج بررسی سایر روابط مفروض بدین شرح است؛ در بررسی میانگین بین نوع دانشگاه و احساس طرد، دانشجویان دانشگاه سراسری با اندکی اختلاف احساس طرد بیشتری را نسبت به دانشجویان دانشگاه آزاد تجربه می‌کردند. در بررسی رابطه میان احساس طرد و محل سکونت، تفاوت معناداری، به لحاظ آماری، مشاهده نشد. در

بررسی احساس طرد با بعد خانوار نیز تفاوت میانگین معناداری مشاهده نشد. لازم به یادآوری است که اغلب جمعیت دانشجویان در خانواده‌های دارای یک تا چهار فرزند زندگی می‌کردند و در واقع، فقط ۱۰.۶ درصد از آنان خانواده‌های پنج‌فرزندی و بیش‌تر داشتند. در بررسی رابطه احساس طرد و رشته تحصیلی، مشاهده شد که دانشجویان علوم پایه بیش‌ترین و دانشجویان علوم تجربی و پزشکی کم‌ترین احساس طرد را دارند. در آخر، در بررسی رابطه میان احساس طرد با مقطع تحصیلی دانشجویان رابطه معناداری ملاحظه نشد.

۱۰. نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر، به بررسی طرد دانشجویان زنجان درمورد متغیرهایی چون قومیت، تعلق قومی، پایگاه اجتماعی، برداشت افراد از سیاست‌های دولتی پرداخته شده است. این کار با هدف شناخت احساس طرد اجتماعی دانشجویان شهر زنجان و با تکیه بر داده‌های نظری پیشین و هم‌چنین داده‌های حاصل از پیمایش به‌انجام رسیده است.

برداشت از سیاست‌های دولتی درمورد احساس طرد اجتماعی نوآوری پژوهش حاضر است و در پژوهش‌های پیشین ردی از مطالعه مستقیم آن به‌چشم نمی‌خورد. فقط در نتایج برخی تحقیقات خارجی پیش‌نهادهایی برای کاهش طرد اجتماعی به‌شرط مساعدت دولت ارائه شده است.

همان‌طورکه ذکر شد، به‌زعم پارکین، بیش‌تر ویژگی‌هایی را که وبر مرتبط با پایگاه می‌داند می‌توان برای ایجاد طرد در نظر گرفت، ویژگی‌هایی چون ثروت و زبان و خاستگاه قومی و مذهب، در این پژوهش نیز برای ویژگی ثروت، ابعاد ادی از محرومیت یا عدم محرومیت مادی در نظر گرفته شد. در بررسی ابعاد محرومیت مادی دانسته شد که اغلب دانشجویان از لحاظ تأمین هزینه‌های شخصی با مشکل مواجه نیستند و در واقع، راهی برای تأمین هزینه‌های معیشتی آنان فراهم است. درمورد درآمد پدر می‌توان گفت از آن‌جاکه درآمد پدر، در جایگاه عضوی که تأمین‌کننده هزینه‌های زندگی خانواده است، در حدود ۸۸ درصد دانشجویان در وضعیت متوسط به بالا قرار دارند و محرومیت مادی صرفاً از این بُعد مشخص در دانشجویان ملاحظه نشد، در ارزیابی میزان هزینه خانواده در یک ماه، می‌توان گفت که در اغلب موارد، میزان درآمد کفاف هزینه‌های زندگی را می‌دهد. درباره محل سکونت، اغلب دانشجویان از محل سکونت مناسبی برخوردار بودند و هیچ‌یک موقعیت

بغرنجی نداشتند. نداشتن مسکن مناسب، که حق اجتماعی هر شهروندی است، به‌زعم سینیگر می‌تواند نوعی محرومیت اجتماعی باشد که بر طبق موقعیت فرد، متفاوت بوده و دسترسی به برخی منابع را مشروط می‌سازد. هم‌چنین به‌زعم لویتاس، این امر می‌تواند به‌نوعی، طرد از منابع و کیفیت زندگی را توأمان شامل شود. آنچه در این ارزیابی مدنظر بوده است، صرف ارزیابی پاسخ‌گو از موقعیت خود و به‌بیانی دیگر، احساس او از داشتن منزل و محله‌ای است که حسی از رضایت را برایش فراهم آورد. در پی این ارزیابی، مشاهده شد که اغلب دانشجویان دچار طرد از منابع و کیفیت زندگی نیستند. در بررسی آزمون‌های آماری رابطه میان احساس طرد اجتماعی با پایگاه اجتماعی - اقتصادی رابطه معنادار گزارش نشد. در توضیح این امر، می‌توان چند احتمال را مطرح کرد: ۱. ممکن است پاسخ‌گویان، از لحاظ پایگاهی، در رده‌هایی یک‌سان قرار داشته باشند؛ ۲. ممکن است برخی پاسخ‌گویان اطلاع دقیقی از میزان درآمد خانواده‌شان نداشته باشند که مورد دوم در تجربیات نگارنده مشاهده شد.

ارزیابی منفی پاسخ‌گویان از سیاست‌های دولت مؤید نظر وبر در مورد طرد و قدرت است. قدرت می‌تواند بسیاری از افراد را از موقعیت‌های خود منفصل کند و یا برعکس، آن‌ها را در جایگاه حقیقت‌شان بنشانند. در این باره، پارکین مالکیت تولید و ابزار را از اشکال طرد اجتماعی برمی‌شمرد. در جامعه ایران، دولت در صدر مالکیت تولید قرار دارد. از این رو، به‌نوبه خود می‌تواند عامل ایجاد طرد باشد. هم‌چنین، لویتاس برای اصلاح و ریشه‌کنی فقر و تبعیض، با گفتمان باز توزیع‌گرا، راه‌حل سیاست‌گذاری متمرکز بر بازتولید ثروت را ارائه می‌دهد. در مورد بدبینی بسیاری از دانشجویان در قبال آینده نیز می‌توان از گفتمان ادغام‌گرا بهره برد. بدین صورت که، با افزایش توجه به بازار کار و کار دست‌مزدی، باید زمینه‌های اشتغال جوانان توسط دولت و یا نهادهای خصوصی فراهم شود. هم‌چنین، این آمار، یعنی برداشت افراد از سیاست‌های دولت، به‌گفته نارایان، جامعه‌ای در وضعیت طرد از دولت را نشان می‌دهد. در این میان، اگر دولتی پل‌هایی برای ارتباط با گروه‌های محروم، یعنی گروه‌هایی که احساس محرومیت از منابع و امکانات دولتی را به طرق گوناگون تجربه می‌کنند، فراهم کند، این احتمال افزایش می‌یابد که مطرودان بتوانند به منابع و خدماتی که حق بهره‌مندی از آن‌ها را دارند، دست یابند و به‌عبارتی جامعه به وضعیت به‌زیستی نزدیک شود. در غیر این صورت، جامعه گرفتار وضعیت «تضاد» طولانی، خشونت، نزاع داخلی یا آنارسی همراه با ازهم‌پاشیدگی تدریجی کارکرد دولت می‌شود.

کتاب‌نامه

- ابراهیمی، مهدی (۱۳۹۱)، «معرفی و مرور کتاب: طرد اجتماعی، علل و پیامدهای کوتاه‌مدت و بلندمدت»، مجله جامعه‌شناسی ایران، ش ۳.
- آرون، رمون (۱۳۸۱)، *مراحل سیراندیشه در جامعه‌شناسی*، ترجمه باقر پرهام، تهران: علمی و فرهنگی.
- بالالی، اسماعیل (۱۳۸۹)، «طرد اجتماعی اقوام در آینه آمار: بررسی بودجه‌های استان‌های ترک‌نشین و کردنشین»، مجله مطالعات اجتماعی ایران، ش ۱۰.
- بلیک مور، کنت (۱۳۸۵)، *مقدمه‌ای بر سیاست‌گذاری اجتماعی*، ترجمه علی‌اصغر سعیدی و سعید صادقی جقه، تهران: مؤسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی.
- حمیدیان، اکرم و دیگران (۱۳۹۴)، «بررسی رابطه نابرابری‌های اجتماعی - اقتصادی و طرد اجتماعی گروه‌ها در کلان‌شهر اصفهان»، پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ش ۶.
- زیبرا، مارتین (۱۳۸۵)، *نظریه‌های جامعه‌شناسی طردشدگان اجتماعی*، ترجمه سیدحسن حسینی، تهران: آن.
- شیانی، ملیحه (۱۳۸۵)، «فقر، محرومیت و شهروندی در ایران»، *رفاه اجتماعی*، ش ۱۸.
- غفاری، غلامرضا و محمداقبر تاج‌الدین (۱۳۸۴)، «شناسایی مؤلفه‌های محرومیت اجتماعی»، *رفاه اجتماعی*، س ۴، ش ۱۷.
- فیروزآبادی، سیداحمد و علیرضا صادقی (۱۳۸۹)، «وضعیت طرد اجتماعی زنان فقیر روستایی»، *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ش ۱.
- قاضی‌نژاد، مریم (۱۳۹۲)، *طرد اجتماعی جوانان، علل و پیامدها*، طرح پژوهشی مصوب وزارت ورزش و جوانان.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۶)، *راه سوم؛ بازسازی سوسیال دموکراسی*، ترجمه منوچهر صبوری کاشانی، تهران: شیرازه.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۸)، *جامعه‌شناسی*، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نشر نی.
- گیدنز، آنتونی و کارن بردسال (۱۳۸۶)، *جامعه‌شناسی با تجدید نظر کامل و روزآمدشده*، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نشر نی.

Burchardt, T., J. Le Grand, and D. Piachaud (2002), Introduction in: John Hills, Julian Le Grand, and P. David, *Understanding Social Exclusion*, United King: Oxford University.

European Commission, (2013a.), Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Towards Social Investment for Growth and Cohesion – including implementing the European Social Fund 2014-2020, COM(2013) 83 final, 20.2.2013.

Flotten, Tone (2006), *Poverty and Social Exclusion: Two Sides of the Same Coin?*, Fafo.

- Forrest, R. and A. Kearns (2001), "Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood", *Urban Studies*, vol. 38, no. 12.
- Galabuzi, Grace-Edward (2002), "Social Inclusion as a Determinant of Health", Toronto: The Life Span Conference.
- Granovetter, M. (1973), "Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited", *Sociological Theory*, vol. 1.
- Levitas, R. (2006), *The Concept and Measurement of Social Exclusion in Britain*, Bristol: The Policy Press.
- Narayan, D. (1999), *Bonds and Bridges: Social Capital and Poverty*, Washington, DC: World Bank.
- Room, G. (1994), *Poverty Studies in European Union: Retrospect and Prospect*, paper to Conference on Understanding Social Exclusion: Lessons from Transnational Research Studies, London: PSI.
- Salehi Esfahani, Djavad and Daniel Egel (2007), *Youth Exclusion in Iran: The State of Education, Employment and Family Formation*, The Middle East Youth Initiative Working Paper, Virginia Polytechnic Institute and State University, Department of Economics.

